

KS. WOJCIECH GÓRALSKI
Lublin

WYMIAR EKUMENICZNY KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO JANA PAWŁA II

Dekrety Soboru Watykańskiego II: o ekumenizmie – *Unitatis redintegratio*, o Kościołach Wschodnich – *Ecclesiarum Orientalium* oraz deklaracje: o religiach niechrześcijańskich – *Nostra aetate* i o wolności religijnej – *Dignitatis humanae*, skonkretyzowały jedną z bardziej fundamentalnych zasad proklamowanych przez Sobór Watykański II otwierając ustawodawstwo Kościoła katolickiego w stosunku do chrześcijan niekatolików oraz do niechrześcijan¹. Idea ekumenizmu tak szeroko proklamowana przez Vaticanum II sprawiła, iż zarówno chrześcijanie odłączeni, jak i niechrześcijanie zostali potraktowani nie tylko w wymiarze indywidualnym, lecz także jako należący do określonych wspólnot religijnych. Właśnie tym charakteryzuje się ekumenizm z punktu widzenia prawnego. Suponuje się tu zatem pewien podział ról, który skłania do niezbędnego dialogu, opartego na uznaniu także statusu prawnego interlokutora².

Promulgowany 25 I 1983 r. przez Jana Pawła II nowy Kodeks prawa kanonicznego, „owoc Soboru Watykańskiego II”³, uwzględnia w swoich normach prawnych te wszystkie momenty, które – zawarte w dokumentach Soboru Watykańskiego II – wytyczyły jednoznacznie drogę przyszłemu ustawodawstwu kościelnemu. Nowy zbiór prawa korzysta przy tym z osiągnięć wielu dokumentów o charakterze ekumenicznym wydanych przez Stolicę Apostolską w okresie posoborowym.

Zadaniem podjętego opracowania jest ukazanie wymiaru ekumenicznego KPK z 1983 r. Już na wstępie należy zaznaczyć, iż przejawy ekumenizmu występują

---

¹ P. G i s m o n d i. *Lezioni di diritto canonico sui principi concilari*. Roma 1968 s. 95.

² M. S t a s i a k. *Ekumeniczne aspekty kodyfikacji prawa kanonicznego Kościołów Wschodnich*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23:1976 nr 5 s. 65.

³ *La riforma del Codice di Diritto Canonico, frutto del Concilio Vaticano II*. „Communications” 15:1983 nr 1 s. 17.

w księdze II, III i IV zbioru. Podczas gdy w księdze II, poświęconej prawu osobowemu oraz w księdze III, traktującej o zadaniu nauczania w Kościele, znajdujemy ogólne zasady dotyczące inspirowania ruchu ekumenicznego, popierania go i kierowania nim ze strony Kościoła katolickiego, to w księdze IV, regulującej dziedzinę uświęcającego zadania Kościoła, zawarte są normy będące praktycznym wyrazem ekumenicznego otwarcia się tegoż Kościoła ku innym wspólnotom, głównie w dziedzinie sprawowania sakramentów św. i korzystania z nich oraz innych form kultu Bożego.

1. INSPIROWANIE RUCHU EKUMENICZNEGO I KIEROWANIE NIM W KOŚCIELE KATOLICKIM

W księdze II kodeksu Jana Pawła II można wskazać wiele dyspozycji będących wyrazem troski prawodawcy kościelnego o właściwy rozwój ekumenizmu. Doniosłe jest przy tym określenie celu ruchu ekumenicznego, a mianowicie „przywrócenie jedności wśród wszystkich chrześcijan”⁴. Przytaczając to określenie kodeks jednocześnie nadmienia, iż troska o przywrócenie tej jedności stanowi zadanie Kościoła, nałożone nań przez Chrystusa⁵.

Gdy chodzi o podmioty odpowiedzialne za popieranie ruchu ekumenicznego i kierowanie nim wśród katolików, kodeks – w kan. 755 § 1 – wskazuje tutaj najpierw na Kolegium Biskupów i Stolicę Apostolską. Kolegium Biskupów jest organem, który z natury rzeczy, jako podmiot – obok papieża – najwyższej władzy w Kościele pozostaje kompetentny we wszystkich dziedzinach działalności Kościoła. Mówiąc o Stolicy Apostolskiej ustawodawca ma niewątpliwie na myśli zarówno papieża, inny podmiot najwyższej władzy w Kościele, jak i instytucję Kurii Rzymskiej, na co wskazuje dyspozycja kan. 361⁶. Co się tyczy tych ostatnich wypada dodać, iż konstytucja apostolska papieża Jana Pawła II *Pastor bonus* z 28 VI 1988 r.⁷, mocą której dokonano zmian w strukturze Kurii Rzymskiej, kompetencje w dziedzinie ekumenizmu przyznaje Papieskiej Radzie ds. Jedności Chrześcijan oraz Papieskiej Radzie ds. Dialogu pomiędzy Religiami. Ponieważ kan. 360 KPK stanowi, iż strukturę i kompetencje poszczególnych instytucji Kurii Rzymskiej określają specjalne przepisy, wymieniona zaś konsty-

---

⁴ Kan. 755 § 1.

⁵ Tamże.

⁶ Por. kan. 7 KPK/1917.

⁷ AAS 80:1988 s. 841-912.

KS. WOJCIECH GÓRALSKI
Lublin

WYMIAR EKUMENICZNY KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO JANA PAWŁA II

Dekrety Soboru Watykańskiego II: o ekumenizmie – *Unitatis redintegratio*, o Kościołach Wschodnich – *Ecclesiarum Orientalium* oraz deklaracje: o religiach niechrześcijańskich – *Nostra aetate* i o wolności religijnej – *Dignitatis humanae*, skonkretyzowały jedną z bardziej fundamentalnych zasad proklamowanych przez Sobór Watykański II otwierając ustawodawstwo Kościoła katolickiego w stosunku do chrześcijan niekatolików oraz do niechrześcijan¹. Idea ekumenizmu tak szeroko proklamowana przez Vaticanum II sprawiła, iż zarówno chrześcijanie odłączeni, jak i niechrześcijanie zostali potraktowani nie tylko w wymiarze indywidualnym, lecz także jako należący do określonych wspólnot religijnych. Właśnie tym charakteryzuje się ekumenizm z punktu widzenia prawnego. Suponuje się tu zatem pewien podział ról, który skłania do niezbędnego dialogu, opartego na uznaniu także statusu prawnego interlokutora².

Promulgowany 25 I 1983 r. przez Jana Pawła II nowy Kodeks prawa kanonicznego, „owoc Soboru Watykańskiego II”³, uwzględnia w swoich normach prawnych te wszystkie momenty, które – zawarte w dokumentach Soboru Watykańskiego II – wytyczyły jednoznacznie drogę przyszłemu ustawodawstwu kościelnemu. Nowy zbiór prawa korzysta przy tym z osiągnięć wielu dokumentów o charakterze ekumenicznym wydanych przez Stolicę Apostolską w okresie posoborowym.

Zadaniem podjętego opracowania jest ukazanie wymiaru ekumenicznego KPK z 1983 r. Już na wstępie należy zaznaczyć, iż przejawy ekumenizmu występują

---

¹ P. G i s m o n d i. *Lezioni di diritto canonico sui principi concilari*. Roma 1968 s. 95.

² M. S t a s i a k. *Ekumeniczne aspekty kodyfikacji prawa kanonicznego Kościołów Wschodnich*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23:1976 nr 5 s. 65.

³ *La riforma del Codice di Diritto Canonico, frutto del Concilio Vaticano II*. „Communications” 15:1983 nr 1 s. 17.

w księdze II, III i IV zbioru. Podczas gdy w księdze II, poświęconej prawu osobowemu oraz w księdze III, traktującej o zadaniu nauczania w Kościele, znajdujemy ogólne zasady dotyczące inspirowania ruchu ekumenicznego, popierania go i kierowania nim ze strony Kościoła katolickiego, to w księdze IV, regulującej dziedzinę uświęcającego zadania Kościoła, zawarte są normy będące praktycznym wyrazem ekumenicznego otwarcia się tegoż Kościoła ku innym wspólnotom, głównie w dziedzinie sprawowania sakramentów św. i korzystania z nich oraz innych form kultu Bożego.

1. INSPIROWANIE RUCHU EKUMENICZNEGO I KIEROWANIE NIM W KOŚCIELE KATOLICKIM

W księdze II kodeksu Jana Pawła II można wskazać wiele dyspozycji będących wyrazem troski prawodawcy kościelnego o właściwy rozwój ekumenizmu. Doniosłe jest przy tym określenie celu ruchu ekumenicznego, a mianowicie „przywrócenie jedności wśród wszystkich chrześcijan”⁴. Przytaczając to określenie kodeks jednocześnie nadmienia, iż troska o przywrócenie tej jedności stanowi zadanie Kościoła, nałożone nań przez Chrystusa⁵.

Gdy chodzi o podmioty odpowiedzialne za popieranie ruchu ekumenicznego i kierowanie nim wśród katolików, kodeks – w kan. 755 § 1 – wskazuje tutaj najpierw na Kolegium Biskupów i Stolicę Apostolską. Kolegium Biskupów jest organem, który z natury rzeczy, jako podmiot – obok papieża – najwyższej władzy w Kościele pozostaje kompetentny we wszystkich dziedzinach działalności Kościoła. Mówiąc o Stolicy Apostolskiej ustawodawca ma niewątpliwie na myśli zarówno papieża, inny podmiot najwyższej władzy w Kościele, jak i instytucje Kurii Rzymskiej, na co wskazuje dyspozycja kan. 361⁶. Co się tyczy tych ostatnich wypada dodać, iż konstytucja apostolska papieża Jana Pawła II *Pastor bonus* z 28 VI 1988 r.⁷, mocą której dokonano zmian w strukturze Kurii Rzymskiej, kompetencje w dziedzinie ekumenizmu przyznaje Papieskiej Radzie ds. Jedności Chrześcijan oraz Papieskiej Radzie ds. Dialogu pomiędzy Religiami. Ponieważ kan. 360 KPK stanowi, iż strukturę i kompetencje poszczególnych instytucji Kurii Rzymskiej określają specjalne przepisy, wymieniona zaś konsty-

---

⁴ Kan. 755 § 1.

⁵ Tamże.

⁶ Por. kan. 7 KPK/1917.

⁷ AAS 80:1988 s. 841-912.

tucja apostołska przepisy takie stanowi, przeto wydaje się czymś stosownym wskazać zadania kompetencyjne wymienionych Rad Papieskich.

Papieska Rada ds. Jedności Chrześcijan powstała z utworzonego w 1960 r. Sekretariatu Jedności Chrześcijan, otrzymała generalne zadanie podejmowania odpowiednich inicjatyw i działań ekumenicznych zmierzających do przywrócenia jedności pomiędzy chrześcijanami⁸. W szczególności Rada powinna przejawiać troskę o wcielenie w życie dokumentów Soboru Watykańskiego II dotyczących ekumenizmu⁹, zajmować się właściwą interpretacją oraz realizacją zasad ekumenicznych¹⁰, organizować, popierać i koordynować kongresy katolickie tak krajowe, jak i międzynarodowe służące idei jedności chrześcijan oraz czuwać nad podejmowanymi na nich inicjatywami¹¹. Do innych zadań dykasterii konstytucja apostołska zalicza troskę o utrzymanie kontaktów z wyznawcami Kościołów i wspólnot nie posiadających dotąd pełnej jedności z Kościołem katolickim, a także popieranie dialogu i rozmów służących idei utrzymania jedności z nimi, przy współpracy z ekspertami w zakresie doktryny katolickiej. Przy tym dokument poleca, by wszystkie tego rodzaju inicjatywy były uprzednio przedkładane Ojcu św. Wreszcie do kompetencji Rady należy – jeśli uzna to za stosowne – kierowanie obserwatorów katolickich na kongresy ekumeniczne i zapraszanie obserwatorów innych Kościołów i wspólnot na tego rodzaju spotkania organizowane przez katolików¹². W odrębnej normie prawodawca stanowi iż – ponieważ dziedzina ekumenizmu niejednokrotnie dotyczy z natury rzeczy spraw wiary – Rada ds. Jedności Chrześcijan obowiązana jest pozostawać w ścisłym kontakcie z Kongregacją Doktryny Wiary, zwłaszcza gdy chodzi o wydawanie publicznych dokumentów lub deklaracji¹³. Co się zaś tyczy podejmowania ważniejszych inicjatyw dotyczących odłączonych Kościołów Wschodnich, Rada powinna przeprowadzić uprzednie konsultacje z Kongregacją Kościołów Wschodnich¹⁴. Wypada dodać, że powołana w 1974 r. Komisja dla utrzymywania kontaktów z Żydami, pozostała nadal związana z Radą, o której mowa¹⁵.

Papieska Rada ds. Dialogu pomiędzy Religiami, kontynuator istniejącego od 1964 r. Sekretariatu ds. Niechrześcijan, jest powołana do utrzymania relacji (i

⁸ Konstytucja ap. *Pastor bonus* art. 135.

⁹ Chodzi zapewne przede wszystkim o dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*.

¹⁰ Konstytucja ap. *Pastor bonus* art. 136 § 1.

¹¹ Tamże art. 136 § 2.

¹² Tamże art. 136 § 3.

¹³ Tamże art. 137 § 1.

¹⁴ Tamże art. 137 § 2.

¹⁵ Tamże art. 138; Zob. W. G ó r a l s k i. *Papieskie Rady w strukturze odnowionej Kurii Rzymskiej*. „Prawo Kanoniczne” 34:1991 nr 1-2 s. 42.

kierowania nimi) z wyznawcami i grupami wyznawców religii niechrześcijańskich, a także z tymi wszystkimi, którzy kierują się w jakiś sposób zmysłem religijnym¹⁶. Zwłaszcza dykasteria obowiązana jest troszczyć się o właściwy rozwój w świecie dialogu z wyznawcami innych religii i popierać różne formy kontaktów z nimi, następnie organizować i popierać odpowiednie badania w zakresie religii niechrześcijańskich, jak również organizować spotkania międzywyznaniowe w celu wzajemnego poznania się i pogłębienia szacunku oraz w celu pełniejszego uznawania godności człowieka i jego walorów duchowych i moralnych, wreszcie umożliwić niezbędną formację tym, którzy poświęcają się idei dialogu obejmującego różne religie¹⁷. Gdy wymaga tego dana dziedzina należąca do kompetencji Rady, w wykonywaniu swoich zadań dykasteria ta obowiązana jest konsultować się z Kongregacją Doktryny Wiary a także, jeśli to jest konieczne, z Kongregacją Kościołów Wschodnich i Kongregacją Ewangelizacji Ludów¹⁸. Wolno nadmienić, iż konstytucja apostolska podtrzymała istnienie przy Radzie Komisji ds. kontaktów – w aspekcie religijnym – z Muzułmanami¹⁹.

Podczas gdy kierowanie ruchem ekumenicznym oraz popieranie go wśród katolików należy w skali całego Kościoła do Kolegium Biskupiego i Stolicy Apostolskiej, to analogiczne zadania na płaszczyźnie Kościołów partykularnych przynależą poszczególnym biskupom diecezjalnym oraz konferencjom Episkopatu²⁰. Prawodawca zaznacza w kan. 755 § 2, iż wymienione podmioty obowiązane są popierać – zgodnie z prawem – rozwój ruchu ekumenicznego, i stosownie do różnych potrzeb i pożytku wydawać praktyczne normy, przy uwzględnieniu przepisów wydanych w tej sprawie przez najwyższą władzę kościelną. Do zadań zatem biskupów diecezjalnych, a także Konferencji Biskupów w poszczególnych regionach kościelnych należy przede wszystkim inspirowanie akcji ekumenicznej zmierzającej do przywrócenia jedności wśród chrześcijan. Chodzi tu o wszelkie formy inicjowania i popierania ruchu ekumenicznego stosownie do potrzeb i możliwości lokalnych. Zarówno biskupi diecezjalni, jak i Konferencje Episkopatu mogą następnie wydawać odpowiednie normy praktyczne w odniesieniu do podejmowanych inicjatyw ekumenicznych. Prawodawca zaznacza przy tym, iż przepisy te winny uwzględniać odnośne reguły podjęte przez najwyższą władzę kościelną, a więc przez Stolicę Apostolską. Nie trzeba dodawać, iż w myśl kan. 455 § 2, normy wydane przez zainteresowaną Konferencję Biskupów winny uzyskać aprobatę tejsze Stolicy Apostolskiej.

---

¹⁶ Konstytucja ap. *Pastor bonus* art. 159.

¹⁷ Tamże art. 160.

¹⁸ Tamże art. 161.

¹⁹ Tamże art. 162; Zob. G ó r a l s k i, jw. s. 49.

²⁰ Kan. 755 § 2.

Jeśli chodzi o biskupów diecezjalnych, prawodawca kodeksowy, wskazując na ich obowiązki w zakresie troski o wiernych poddanych ich pieczy pasterskiej, poleca z kolei w kan. 783 § 3 najpierw życzliwie i z miłością odnosić się do braci nie pozostających w pełnej wspólnotcie z Kościołem katolickim a następnie popierać ekumenizm, pojmowany zgodnie z myślą Kościoła²¹. Tego rodzaju dyspozycja niewątpliwie przejawia skłonności ekumenicznego zbioru Jana Pawła II.

Norma kodeksowa o wymiarze ekumenicznym została również zaadresowana do legatów biskupa rzymskiego. Do głównych zadań wymienionych przedstawicieli papieża kan. 364, n. 6 zalicza m. in. nawiązywanie wraz z biskupami odpowiednich kontaktów między Kościołem katolickim a innymi Kościołami lub wspólnotami kościelnymi, a nawet i religiami niechrześcijańskimi. Chodzi zatem o inicjatywy ekumeniczne legatów papieskich podejmowane przez nich wraz z biskupami regionów kościelnych, w których sprawują swoją misję legacką. Wydaje się, iż przytoczona norma sugeruje zarówno przyłączanie się wysłaników Ojca św. do inicjatyw w zakresie ruchu ekumenicznego podejmowanych przez Konferencje Biskupów, jak i włączanie tych ostatnich do realizacji przedsięwzięć podejmowanych w tym względzie *motu proprio* przez samych legatów.

Również na płaszczyźnie życia parafialnego kodeks uwzględnia troskę o sprawy ekumeniczne. Kan. 528 § 1 skierowany do proboszczów apeluje do wymienionych duszpasterzy, by wszelkimi silami zabiegali, korzystając także z pomocy wiernych świeckich, ażeby orędzie ewangeliczne dotarło i do tych, którzy nie wyznają prawdziwej wiary. Właściwy więc dialog ekumeniczny proboszcza z braćmi odłączonymi jest ścisłym obowiązkiem duszpasterskim²².

Mówiąc o inspiracjach ekumenicznych zawartych w KPK nie sposób pominąć milczeniem dyspozycji kan. 256 § 2, w myśl której w formacji kandydatów do kapłaństwa należy uwzględniać także sprawy ekumenizmu. Alumnów, zaznacza prawodawca, należy zapoznać z potrzebami całego Kościoła, tak by troszczyli się m. in. o sprawy ekumeniczne. Konkretnym wyrazem owej formacji ekumenicznej alumnów seminariów duchownych może być prowadzenie wykładów z zakresu ekumenizmu, co *de facto* ma miejsce w wielu seminariach.

Możliwości inspirowania ruchu ekumenicznego można następnie dostrzec w strukturze instytucji synodów: zarówno partykularnych (plenarny, prowincjalny), jak i diecezjalnych. Niewątpliwie względy ekumeniczne przemówiły za tym, że na synody partykularne, w myśl kan. 443 § 6, wolno zaprosić w charakterze gości te wszystkie osoby (chodzi zatem i o przedstawicieli Kościołów i wspólnot

---

²¹ Zob. T. P a w ł u k. *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II. T. 2 – Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*. Olsztyn 1986 s. 184.

²² Por. dekret *Christus Dominus* n. 30.

niekatolickich, choć kanon nie wspomina o nich *expressis verbis*, jak to czyni kan. 463 § 3 w odniesieniu do synodu diecezjalnego), które zdaniem Konferencji Episkopatu (gdy chodzi o synod plenarny) lub metropolity wraz z biskupami sufraganami (gdy chodzi o synod prowincjalny) zasługują na to. Również uczestnikami synodu diecezjalnego, jak to stanowi przytoczony już w kan. 463 § 3, mogą być – w charakterze obserwatorów – niektórzy pełniący funkcje lub zwykli członkowie Kościołów czy wspólnot kościelnych, które nie są w pełnej wspólnocie z Kościołem katolickim, gdy biskup diecezjalny uzna to za wskazane. Chodzi więc o związki wyznaniowe chrześcijańskie, których przedstawiciele mogą być zaproszeni na obrady synodalne, zwłaszcza gdy problematyka zgromadzenia synodalnego może u nich budzić szczególne zainteresowanie²³.

2. PRZEJAWY EKUMENIZMU W DZIEDZINIE ŻYCIA SAKRAMENTALNEGO ORAZ INNYCH FORM KULTU BOŻEGO

Ekumeniczny wymiar kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. można dostrzec także w księdze IV tego zbioru, poświęconej uświęcającemu zadaniu Kościoła. Nietrudno tu wskazać na normy stanowiące konkretne przejawy ekumenicznego nachylenia prawodawstwa Kościoła łacińskiego inspirowanego duchem i nauką Soboru Watykańskiego II. Wiele dyspozycji kodeksowych zawiera aspekty ekumeniczne zarówno w dziedzinie sakramentologii (część I księgi), jak i w przedmiocie innych form kultu Bożego (część II księgi).

W odniesieniu do sakramentu chrztu wymiar ekumeniczny posiada kan. 869 § 3, w myśl którego ochrzczeni we wspólnocie kościelnej niekatolickiej nie powinni być ochrzczeni warunkowo, chyba że zaistnieje wątpliwość co do ważności tego chrztu po zbadaniu materii i formy zastosowanych przy jego udzielaniu oraz szafarza chrztu, jak również intencji ochrzczonego jako dorosłego. Wypada dodać, iż stanowisko Kościoła wobec chrztu udzielanego przez szafarzy Kościołów i wspólnot odłączonych przedstawił Sekretariat Jedności Chrześcijan w dyrektorium ekumenicznych z 14 V 1967 r.²⁴, podając zarazem praktyczne normy postępowania w wypadkach wątpliwych co do ważności chrztu udzielonego w tych wspólnotach. Podczas gdy dokument ten nie pozwalał poddawać w wąt-

---

²³ Zob. G. Corbellini. *Il sinodo diocesano nel nuovo Codex Iuris Canonici*. Roma 1986 s. 210-211; W. Wójcik. *Synod diecezjalny w nowym kodeksie prawa kanonicznego*. „Prawo Kanoniczne” 29:1986 nr 1-2 s. 127; Por. dekret *Unitatis redintegratio* nn. 5 i 12.

²⁴ AAS 59:1967 s. 574-592.

pliwość chrztu udzielonego w odłączonych Kościołach wschodnich, kodeks odnosi to do ochrzczonych w każdej ze wspólnot niekatolickich²⁵.

Wyrazem ducha ekumenicznego ustawy kodeksowej w zakresie chrztu jest następnie dyspozycja kan. 874 § 2, mocą której osoba ochrzczona, należąca do wspólnoty kościelnej niekatolickiej może być dopuszczona – jedynie razem z chrzestnym katolikiem – do asystowania podczas sprawowania tego sakramentu w charakterze świadka²⁶. Wypada poza tym wspomnieć, iż kan. 861 § 2 zezwala na udzielenie chrztu – w wypadku konieczności – każdemu człowiekowi mającemu właściwą intencję.

Znaczące przejawy otwarcia ekumenicznego Kościoła łacińskiego zawierają następnie postanowienia kan. 844 §§ 2-4 w przedmiocie wspólnoty sakramentalnej – w zakresie pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych – z braćmi odłączonymi. Już Sobór Watykański II dopuścił w szczególnych okolicznościach możliwość takiej wspólnoty między katolikami a wyznawcami Kościołów wschodnich odłączonych. Zezwolił mianowicie w dekrecie *Orientalium Ecclesiarum* na udzielenie w Kościele katolickim chrześcijanom wschodnim, pozostającym w dobrej wierze w odłączeniu od tego Kościoła, sakramentów: pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych, jeśli o nie dobrowolnie proszą i są należycie dysponowani. Równocześnie katolicy otrzymali zezwolenie na przyjmowanie wymienionych sakramentów św. z rąk szafarzy akatolickich tych Kościołów, w których są ważne sakramenty, jeśli zaleca to konieczność lub pożytek duchowy, a dostęp do szafarza katolickiego jest niemożliwy fizycznie lub moralnie²⁷. Bardziej szczegółowe zasady w tym względzie określono w przytaczanym już dyrektorium ekumenicznym z 1967 r. Podczas gdy w odniesieniu do wspólnoty sakramentalnej z akatolikami wschodnimi dokument potwierdził i uszczegółowił zasady ustalone przez sobór, to w stosunku do innych braci odłączonych utrzymał zakaz ich uczestnictwa sakramentalnego z katolikami, a to z uwagi na brak jedności wiary co do tych sakramentów św., których sprawowanie należy do czynności oznaczającej jedność w wierze, kulcie i życiu. Mając jednak na względzie fakt, iż sakramenty św. są nie tylko znakami jedności, lecz także źródłem łaski, dopuszczono wyjątki od zasady: wyznawcom Kościołów odłączonych – o których mowa – zezwolono na przyjmowanie w Kościele katolickim pokuty, Eucharystii

---

²⁵ Zob. P. H e m p e r e k. *Sakramenty. W. Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego*. T. 3. Lublin 1986 s. 93-94.

²⁶ Dyrektorium ekumeniczne z 1967 r. uznało nawet możliwość dopuszczenia akatolika, należącego jednak do Kościoła wschodniego odłączonego – dla słusznej przyczyny – do funkcji chrzestnego razem z chrzestnym katolikiem lub chrzestną katoliczką. Członków innych odłączonych wspólnot chrześcijańskich dokument dopuszczał jedynie do funkcji świadka chrztu. Kodeks z 1983 r. ustanawia zatem jedną normę odnoszącą się do wszystkich chrześcijan należących do niekatolickich wspólnot kościelnych zezwalając im jedynie na pełnienie funkcji świadka chrztu. Zob. tamże s. 96.

²⁷ Dekret *Ecclesiarum Orientalium* n. 27.

i namaszczenia chorych w niebezpieczeństwie śmierci lub w naglącej konieczności (prześladowanie, uwięzienie), pod określonymi warunkami. W innych wypadkach naglącej konieczności, o udzieleniu tym osobom sakramentów św. mógł decydować ordynariusz miejsca lub Konferencja Episkopatu. W podobnych okolicznościach tj. w niebezpieczeństwie śmierci i naglącej konieczności także katolik mógł prosić o trzy wymienione sakramenty tego szafarza akatolickiego, który przyjął święcenia kapłańskie przy jednoczesnym braku własnego szafarza²⁸.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 z. przejął w zasadzie przytoczone wyżej normy Soboru Watykańskiego II oraz dyrektorium ekumenicznego, uzupełniając je i nadając im jednolitą a przy tym bardziej precyzyjną redakcję, ujętą w rozbudowanym kan. 844. Kanon ten określa najpierw w § 2 warunki i okoliczności, w jakich katolicy mogą zwracać się o sakramenty św. do szafarzy niekatolickich. Mogą to mianowicie czynić w stosunku do szafarzy Kościołów, w których są ważne te sakramenty, ilekroć domaga się tego konieczność lub zaleca prawdziwy pożytek duchowy i jeśli nie zachodzi niebezpieczeństwo błędu lub indyferentyzmu, a zwrócenie się do szafarza katolickiego jest fizycznie lub moralnie niemożliwe. Ocena zatem co do istnienia okoliczności i warunków wymienionych w kanonie należy do samych wiernych.

W § 3 kanonu prawodawca kodeksowy upoważnia szafarzy katolickich do udzielania pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych wyznawcom Kościołów wschodnich nie zachowujących pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim oraz innych Kościołów, „które według oceny Stolicy Apostolskiej, gdy chodzi o sakramenty, są w takiej samej sytuacji, co i wspomniane Kościoły wschodnie”. Sakramentów tych wolno udzielać wówczas, gdy wierni tychże Kościołów zwracają się o to i są odpowiednio przygotowani.

Wreszcie w § 4 omawianego kanonu zezwala się szafarzom katolickim na godziwe udzielanie wyżej wymienionych sakramentów św. innym chrześcijanom nie mającym pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, gdy zagraża niebezpieczeństwo śmierci lub przynagla inna poważna konieczność. Mogą to jednak czynić tylko wówczas, gdy proszący o sakramenty św. nie mogą się zwrócić do szafarza swojej wspólnoty, a zarazem wyrażają wiarę katolicką odnośnie do tychże sakramentów i są odpowiednio przygotowani do ich przyjęcia. Prawodawca kodeksowy uzależnia więc tutaj możliwość udzielania sakramentów od zaistnienia wyjątkowych okoliczności i od spełnienia określonych szczegółowo warunków. Podczas gdy ocena dotycząca zaistnienia niebezpieczeństwa śmierci należy do szafarza, to uznanie określonych okoliczności za równoznaczne z

---

²⁸ Dyrektorium ekumeniczne z 14 V 1967 r. n. 55; Zob. M. P a s t u s z k o. *Prawo o sakramentach świętych*. T. 1 – *Normy ogólne i sakrament chrztu*. Warszawa 1983 s. 18-23; H e m p e r e k. jw. s. 66-68.

poważną koniecznością jest zastrzeżone biskupowi diecezjalnemu lub Konferencji Episkopatu.

W kan. 844 § 5 postanawia się ponadto, iż w sprawie udziału w sakramentach św. katolików i chrześcijan nie zachowujących pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, biskup diecezjalny lub Konferencja Episkopatu mogą wydać odpowiednie normy ogólne, po uprzednim jednak porozumieniu się z kompetentną władzą, przynajmniej lokalną, zainteresowanego Kościoła lub wspólnoty niekatolickiej. Warunek ten należy uznać także za znaczny przejaw ekumenicznego nachylenia ustawy kodeksowej²⁹.

Wiele przejawów ekumenizmu kodeksu Jana Pawła II należy następnie dostrzec w dziedzinie prawa małżeńskiego. O otwarciu ekumenicznym ustawodawstwa Kościoła łacińskiego i na tym odcinku przesądził Sobór Watykański II pozwalając uświadomić ojcom soborowym istnienie obowiązku respektowania uprawnień podmiotowych ludzi innych wyznań, pozostających niejednokrotnie w dobrej wierze³⁰. Pierwszym dokumentem posoborowym modyfikującym rygorystyczne przepisy kodeksu z 1917 r. w przedmiocie małżeństw mieszanych była instrukcja Kongregacji Doktryny Wiary *Matrimonii sacramenti* z 18 III 1966 r.³¹, przewidująca m. in. składanie tzw. rękojmi wyłącznie przez stronę katolicką, nawiązująca w duchu ekumenicznym do przesłanek zawartych w dokumentach Soboru Watykańskiego II³². Dalszym krokiem naprzód był dekret Kongregacji dla Kościoła Wschodniego *Crescens matrimoniorum* z 22 II 1967 r.³³, stanowiący zasadę, w myśl której przy zawieraniu małżeństw katolików z niekatolikami ochrzczonymi i należącymi do obrządków wschodnich kanoniczna forma zawarcia małżeństwa obowiązuje tylko do godziwości. Dalszy moment w procesie posoborowej ewolucji ustawodawstwa na odcinku małżeństw mieszanych stanowiło *motu proprio* Pawła VI *Matrimonia mixta* z 31 III 1970 r.³⁴, zezwalając m. in. ordynariuszom miejsc na dyspensowanie od formy zawarcia umowy małżeńskiej, jeśli jedna ze stron jest akatolicka, nawet nieochrzczona³⁵.

²⁹ Zob. H e m p e r e k, jw. s. 68-70; Wolno dodać, iż Kościoły wschodnie odłączone są w zasadzie przeciwne wspólnotnie sakramentalnej z innymi Kościołami, ponieważ upatrują w niej nie tyle środek służący do osiągnięcia jedności, ile raczej jej uwieńczenie. Jednak Synod Patriarchatu Moskiewskiego, w odpowiedzi na postanowienia Vaticanum II i dyrektorium ekumenicznego zezwolił na dopuszczenie wyznawców Kościoła rzymskokatolickiego do sakramentu pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych. Zob. tamże s. 70.

³⁰ M. Ż u r o w s k i. *Kanoniczne prawo małżeńskie okresu posoborowego*. Katowice 1976 s. 128-132.

³¹ AAS 58:1966 s. 235-239.

³² Na temat charakteru ekumenicznego instrukcji zob. J. R y b c z y k. *Przejawy ekumenizmu w instrukcji o małżeństwach mieszanych*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 14:1967 z. 5 s. 5-20.

³³ AAS 59:1967 s. 165-166.

³⁴ AAS 62:1970 s. 157-178.

³⁵ Zob. U. N a v a r r e t e. *Commentarium canonicum ad Litt. Ap. motu proprio datas „Matrimonia mixta”*. „Periodica de re morali, liturgica, canonica” 59:1970 z. 4 s. 441-442; W. G ó r a l s k i. *Małżeństwa*

Wreszcie KPK Jana Pawła II przypieczętował ów rozwój dyscypliny kościelnej w omawianej dziedzinie idący w kierunku jej złagodzenia.

Zbiór Jana Pawła II zniósł małżeńską przeszkodę wzbraniającą różnicy wyznania (*mixta religio*) poprzestając jedynie – w kan. 1124 – na zwykłym zakazie zawierania przez katolików małżeństw z osobami należącymi do Kościoła lub wspólnoty kościelnej nie mającej pełnej łączności z Kościołem katolickim. Zakaz ten może uchylić – dla słusznej i rozumnej przyczyny – ordynariusz miejsca udzielając, w myśl kan. 1125, stosownego zezwolenia, uwarunkowanego złożeniem rękopmi przez stronę katolicką. Co więcej, wspomniany zakaz kodeks ograniczył jedynie do tych katolików, którzy zostali ochrzczeni w Kościele katolickim lub zostali przyjęci doń po chrzcie i formalnym aktem od niego się nie odłączyli, jak to zaznacza się w kan. 1124.

Przejawem ekumenizmu nowego ustawodawstwa małżeńskiego jest następnie zobowiązanie w kan. 1117 do zachowania kanonicznej formy zawarcia małżeństwa jedynie w wypadku, gdy przynajmniej jedna ze stron została ochrzczona w Kościele katolickim lub została doń przyjęta i nie odstąpiła od niego formalnym aktem. Gdy chodzi zaś o formę zawierania umowy małżeńskiej przez katolika z osobą przynależącą do obrządku wschodniego, to zbiór Jana Pawła II podtrzymując w kan. 1127 § 1 wspomnianą już dyspozycję instrukcji z 22 II 1967 r. *Crescens matrimoniorum* dodał dość istotną klauzulę, w myśl której do ważności takiego związku konieczny jest udział świętego szafarza (chodzi zarówno o duchownego katolickiego, jak i prawosławnego).

Również normy kodeksowe w odniesieniu do miejsca zawarcia małżeństwa mieszanego posiadają wydźwięk ekumeniczny. Kan. 1118 § 2 przewiduje możliwość zawarcia umowy małżeńskiej katolika ze stroną niekatolicką ochrzczonej nie tylko w kościele czy kaplicy należącej do Kościoła katolickiego, lecz także – za zezwoleniem ordynariusza miejsca – w innym, odpowiednim miejscu (np. w mieszkaniu prywatnym). Małżeństwo zaś strony katolickiej z nieochrzczonej można zawierać, w myśl kan. 1118 § 3, nie tylko w świątyni katolickiej, lecz również w innym, odpowiednim miejscu.

Gdy chodzi o inne formy kultu Bożego, walor ekumeniczny posiadają dwie dyspozycje kodeksowe. Najpierw kan. 1170 zezwala na udzielanie błogosławieństw (stanowiących sakramentalia) także niekatolikom, jeśli nie ma w danym wypadku formalnego zakazu Kościoła. Oznacza to, iż akatolikom, tak ochrzczonej, jak i nieochrzczonej, będącej np. w stanie choroby można udzielić błogosławieństwa kapłańskiego lub dać im jakiś poświęcony przedmiot (np. medalik) pod warunkiem, że nie grozi niebezpieczeństwo użycia go do praktyk zabobon-

nych³⁶. Następnie kan. 1183 § 3 zezwala na przyznanie przez ordynariusza miejsca – według jego roztropnego zdania – pogrzebu kościelnego osobom ochrzczonym przynależącym do jakiegoś Kościoła lub wspólnoty kościelnej niekatolickiej, jeśli nie ma ich własnego szafarza i ustali się, że wola danego zmarłego nie była inna.

ZAKOŃCZENIE

Sobór Watykański II uznał w dekrecie o ekumenizmie, że tych ludzi, „którzy obecnie rodzą się w takich społecznościach (odłączonych od Kościoła katolickiego) i przepajają się wiarą w Chrystusa, nie można obwiniać o grzech odłączenia”, a w konsekwencji nie można ich nazywać heretykami i schizmatykami, lecz należy ich uważać za „braci w Panu”³⁷. Konstatacja ta stała się punktem wyjścia dla wielu zmian w ustawodawstwie Kościoła łacińskiego objętym kodeksem z 1917 r. Pierwszym dokumentem posoborowym Stolicy Apostolskiej, zmieniającym dotychczasową dyscyplinę w przedmiocie określanym mianem „communicatio in spiritualibus” było dyrektorium ekumeniczne wydane przez Sekretariat Jedności Chrześcijan z 14 V 1967 r. Podając nowe normy dotyczące współudziału w czynnościach świętych, a także w zakresie sakramentalnym katolików oraz chrześcijan należących do Kościołów i wspólnot kościelnych odłączonych od Kościoła katolickiego enuncjacja ta stanowiła jednocześnie zapowiedź dalszego ekumenicznego otwarcia się ustawodawstwa kościelnego. W ślad za dyrektorium pojawiły się kolejne dokumenty normujące przede wszystkim dziedzinę małżeństw mieszanych. Nowy kodeks prawa kanonicznego, nawiązując do owych enuncjacji Stolicy Apostolskiej okresu posoborowego, wprowadził jeszcze dalej idące zmiany dotyczące zbliżenia się Kościoła katolickiego do innych Kościołów i wspólnot kościelnych.

Obok szczegółowej regulacji prawnej w określonych dziedzinach ekumenizmu, zbiór Jana Pawła II zawiera także wiele znaczących norm o charakterze konstytucyjnym, związanych zarówno z kierowaniem ruchem ekumenicznym, jak i kształtowaniem postaw ekumenicznych w Kościele łacińskim.

Z pewnością praktyczna realizacja unormowań ustawy kodeksowej w dziedzinie ekumenizmu nadal będzie wymagać nie tylko pokonania wielu oporów, lecz

---

³⁶ F. P r z y t u ł a. *Pozostałe akty kultu Bożego*. W: *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego*. T. 3. Lublin 1986 s. 361-362.

³⁷ Dekret *Unitatis redintegratio* n. 3.

przede wszystkim dalszego otwierania się obydwu stron zainteresowanych dialogiem ekumenicznym.

LA DIMENSIONE ECUMENICA DEL CODICE DI DIRITTO CANONICO
DEL GIOVANNI PAOLO II

S o m m a r i o

I documenti del Concilio Vaticano II – *Unitatis redinte-gratio*, *Ecclesiarum Orientalium*, *Nostra aetate*, *Dignitatis humanae* hanno concretizzato uno dei più fondamentali principi proclamati del Concilio stesso. La legislazione della Chiesa cattolica è stata così aperta sia verso cristiani non cattolici sia verso non cristiani. Tutti quei momenti di carattere ecumenico hanno trovato la sua applicazione nel Codice di Diritto Canonico del 1983.

Dopo aver presentato l'ispirazione dell'azione ecumenica e il suo governo nella Chiesa cattolica l'autore riferisce i sintomi dell'ecumenismo nel campo della vita sacramentale e delle altre forme del culto divino.